

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Наталія Лобач

У статті розглянуто різні наукові підходи щодо визначення понять «освітнє середовище», розкриті структурні компоненти освітнього середовища вищого навчального закладу, яке має забезпечувати успішне формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів.

The article considers a variety of scientific approaches to the definition of the concepts of "learning environment", the defined structural components of educational environment of higher education establishment, which must to support the successful development of information-analytical competence of students.

Інтеграція України в Європейський освітній простір та глобалізація міжнародного ринку праці актуалізували проблему професійної підготовки кваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних фахівців, які здатні швидко сприймати й обробляти великі обсяги інформації, представленої як у паперовому, так і в електронному вигляді, знати та вміти користуватися різними методиками роботи з інформаційними джерелами, постійно оновлювати власні знання, розширювати спектр необхідних умінь і навичок та підвищувати рівень своєї компетентності.

Практика роботи у вищому навчальному закладі показує, що не всі студенти мають уявлення про інформаційні процеси у суспільстві, недостатньо володіють знаннями про існуючі інформаційні видання, бази даних, ресурси Інтернет, мають низький рівень сформованості вмінь формулювати, уточнювати інформаційні запити під час пошуку необхідної інформації, вивчати, аналізувати як електронні так і паперові інформаційні джерела та використовувати їх у практиці. Це можна пояснити тим, що робота студентів у інформаційному просторі під час навчання у вищому навчальному закладі є епізодичною, тому необхідне цілеспрямоване формування інформаційно-аналітичних умінь, а для цього, у свою чергу, навчальна діяльність повинна спонукати до пошуку додаткової інформації, що у подальшому, шляхом інтелектуального засвоєння, перетворює її в нові особистісні знання, тобто відбувається формування знань на основі різнопланової інформації.

Але проблема, з якою стикається майбутній фахівець – це неосяжні інформаційні простори, потрапляючи в них, студент губиться. Під час пошуку він наштовхується не лише на потрібну для нього інформацію, й одним з головних і складних завдань для студента стає вміння знайти та відібрати саме ту інформацію, що буде корисна й необхідна для вирішення поставленого перед ним завдання. У зв'язку з цим актуалізується потреба формування у студентів інформаційно-аналітичної компетентності під якою ми будемо розуміти складову їх професійної компетентності, що відображає готовність та здатність тих, хто навчається, застосовувати здобуті знання, уміння, навички та особистісні якості у процесі роботи з інформацією, а також аналітико-синтетичну обробку інформації у різних видах і формах представлення (традиційній, електронній), з метою отримання якісно нового знання, яке дає можливість забезпечити процесу прийняття рішень у різних сферах діяльності людини, у тому числі професійній.

Освітнє середовище, як засіб набуття різноманітних компетентностей фахівцями, досліджували В. Артеменко, А. Кух, Н. Морзе, С. Мякішев, В. Слободчиков, В. Ясвін та інші.

Організацію діяльності студентів у інформаційно-освітньому просторі та інформаційно-пошукову діяльність студентів вивчали А. Алексюк, А. Вербицький, М. Головань, Г. Гецов, І. Ільясов, В. Козаков, В. Якунін та інші.

Різноманітні аспекти інформаційно-аналітичної діяльності розглядали вчені: О. Гайдамак, О. Кобелев, О. Назначило, Н. Рижова, О. Скафа, Н. Сляднева, Р. Сорока та інші.

Проте, питання щодо використання освітнього середовища вищого навчального закладу як засобу формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів не була предметом цілісного педагогічного дослідження, хоча у науковій літературі існують ідеї, що потребують подальшого вивчення і систематизації.

Мета нашого дослідження – розкрити зміст поняття «освітнє середовище», визначити структурні компоненти освітнього середовища вищого навчального закладу, що впливають на ефективність процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів.

Одним із показників високого професіоналізму фахівця є вміння працювати у сучасному освітньому середовищі, що становить основу діяльності будь-якого вищого навчального закладу.

Поняття «освітнє середовище» є складним, багатовимірним і суб'єктивним. Системний аналіз феномена освітнього середовища займає одне з найважливіших місць у теорії та методиці вищої професійної освіти. Однак, на сьогоднішній день, дефініцій, за допомогою яких дослідники намагаються відобразити сутність даного феномена, у науковій літературі недостатньо. Як правило, визначення не дають повну сутнісну характеристику цього складного явища. Для аналізу можливості освітнього середовища у підготовці фахівця розглянемо це поняття більш докладніше.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови [3] дається трактування терміну «середовище», як сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму. Словник С. Ожегова трактує «середовище», як заповнене просторово-наочне, природне і соціальне оточення людини, причому вказує, що несприятливе оточення не дає можливості особистості зростати та розвиватися [8].

Таким чином, «середовище» є зовнішнім простором, що оточує об'єкт дослідження, має системно організовані складові та створює умови для існування його у просторі, вступаючи з ним у взаємодію.

Розглядаючи співвідношення понять «простір» та «середовище», науковці [6, 9, 10, 11] згодні з тим, що вони є близькими, але не синонімічними поняттями. Простір по відношенню до середовища є конструктом вищого порядку, в якому може знаходитися декілька середовищ. Конструкт «середовище» відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини. У цьому випадку передбачається присутність людини в середовищі, взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом. Простір же може існувати без людини. Учені виділяють наступну ієрархію педагогічних конструктів: освітній простір, освітнє середовище, навчальне середовище.

Е. Скибицький і О. Артюшкін розглядають освітній простір, як поле потенційних можливостей, що дозволяє особистості задовольнити свої освітні потреби, вибрати в ньому індивідуальний маршрут для здобуття освіти на різних стадіях свого розвитку. В узагальненому вигляді під терміном «освітній простір» науковці розуміють безліч об'єктів, між якими встановлені відносини. Освітній простір організовано як сукупність освітніх систем, причому кожній з них відводиться певне місце, обумовлене складовими і функціями самої освітньої системи та іншими факторами [11].

К. Казакова стверджує, що освітній простір є поле, де здійснюється взаємодія освітніх середовищ [7]. Останні роки поняття «освітнє середовище» постійно перебуває у полі інтересів наукових досліджень. У тому чи іншому тлумаченні поняття виділяють один або декілька істотніших, з точки зору вчених, ознак освітнього середовища. В. Ясвін під освітнім середовищем (або середовищем освіти) розуміє систему впливів й умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [13]. А. Хуторський, розкриває поняття «освітнє середовище» у контексті особистісно-орієнтованої освіти, як характеристику зовнішнього змісту освіти, що містить у собі умови розвитку особистості [12].

В. Козирев, І. Шалаєв і А. Веряєв під освітнім середовищем розуміють сукупність установлених в освітньому процесі організаційно-педагогічних умов і факторів, а також міжособистісних відносин, що впливають на формування особистості із заданими якостями [11]. Науковці визначили, що освітнє середовище становить сукупність матеріальних, просторово-предметних факторів, соціальних компонентів і міжособистісних відносин. Усі

ці фактори взаємопов'язані, доповнюють, збагачують один одного та впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища, тому під освітнім середовищем вони розуміють функціонування конкретної установи освіти.

Є. Белякова та І. Захарова визначають поняття «освітнє середовище» як складну систему, що акумулює інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні та технічні ресурси і забезпечує формування особистості в її різноманітних проявах. При цьому управління освітнім середовищем опосередковано цільовими установками суспільства і суб'єктів освітнього процесу [2].

Н. Горбунова вважає, що освітнє середовище вищого навчального закладу можна розглядати як засіб навчання, та як фактор успішної соціально-професійної адаптації майбутнього фахівця [5].

Отже, аналізуючи вищесказане, ми можемо зробити висновки, що освітнє середовище визначається: як сукупність організаційно-педагогічних умов і факторів, система впливів і умов; як засіб навчання, що сприяє формуванню мотивації студентів до саморозвитку, самоосвіти та є необхідним для професійного становлення майбутнього фахівця.

Дослідження О. Арюхіної показали, що існує декілька типів освітніх середовищ, які необхідно розглядати як цілісне явище, оскільки вони одночасно, взаємно проникають і взаємодіють між собою, взаємозбагачують один одного:

- середовище, що орієнтоване на створення умов для розвитку особистісних якостей: здоров'язберігаюче, культуротворче, естетично розвиваюче, середовище становлення морального досвіду, середовище розвитку і саморозвитку особистості та ін.

- середовище, що орієнтоване на створення умов для формування професійної спрямованості, тобто сукупності професійно значущих якостей, а отже мають професійно-освітні функції: інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу, інформаційне, професійно-освітнє, віртуальне освітнє середовище та ін.

- середовище, що орієнтоване на професійний та особистий розвиток і саморозвиток усіх учасників освітнього процесу (середовище професійно-особистісного саморозвитку студентів) [1]

Є. Белякова, І. Захарова вважають, що освітнє середовище як система складається з таких основних компонентів:

- 1) проблемно-орієнтовані багаторівневі інформаційні (інтелектуальні, культурні, програмно-методичні) ресурси, що містять знання і технології роботи з ними (пошук, зберігання, обробка, застосування);

- 2) інформаційна інфраструктура, що забезпечує функціонування і розвиток середовища у ході освітнього процесу □□□.

І. Габа визначає структурні компоненти освітнього середовища: інформаційний, соціальний і технологічний.

Інформаційний компонент насичений різноманітними професійно-освітніми ресурсами: освітні програми, навчальні плани, методичні розробки, книги, візуалізована і текстова інформація, інформаційно-рекламні об'єкти, Інтернет-сайти тощо.

Соціальний компонент представлений взаємодією різних суб'єктів (викладачів, студентів, представників служб вищого навчального закладу: соціальної, психологічної, методичної, навчальної частини, працівників бібліотек, лабораторій тощо), заснованому на принципі діалогічності, партнерства, а також традиціями вищого навчального закладу.

Технологічний компонент включає в себе навчальну, квазіпрофесійну та навчально-професійну діяльність студентів, діяльність викладачів (цілі, зміст, форми організації, стиль викладання і характер контролю, методи, технології тощо), забезпечує різні шляхи і способи набуття та застосування професійних знань і досвіду соціальних відносин і слугує основою моделювання предметного і соціального контекстів діяльності студентів [4].

Отже, беручи до уваги те, що знання студенти отримують з навколишнього середовища, то сучасні освітні процеси не можуть відбуватися без включення в навчання широкого спектра інформаційних ресурсів, без розвитку вмінь працювати з інформаційними джерелами. Тому поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу» набуло нового статусу, під яким у дещо звуженому значенні ми будемо розуміти оточення, у якому

відбувається формування особистості, зокрема, професійне становлення студента, що включає в себе навчально-методичні засоби, як у електронному, так і у паперовому вигляді, сукупність технічних і програмних засобів для зберігання, обробки та передачі інформації, які забезпечують оперативний доступ до необхідних даних і здійснюють освітні наукові комунікації, актуальні для реалізації цілей і завдань освіти та розвитку науки у сучасних умовах. У зв'язку з цим ми можемо розглянути питання про виділення тих компонентів освітнього середовища, які найбільшою мірою будуть сприяти формуванню інформаційно-аналітичної компетентності: мотиваційно-цільовий, інформаційно-технологічний, програмно-методичний і комунікаційний. Кожен компонент середовища є мікросередовищем, всередині якого студенти здійснюють діяльність певного типу та відбувається формування визначеної складової інформаційно-аналітичної компетентності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Структура освітнього середовища

Компонент освітнього середовища	Складові інформаційно-аналітичної компетентності	Зміст інформаційно-аналітичної компетентності
мотиваційно-цільовий	ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – становлення інтересу до майбутньої професії; – ініціативність майбутніх фахівців у здійсненні пошуку професійно значущої інформації; – впевненість у необхідності формування інформаційно-аналітичної компетентності – прагнення до освіти та самоосвіти через надання необхідних інформаційних ресурсів та забезпечення відкритого і повноцінного доступу до інформаційних джерел.
інформаційно-технологічний	когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – вміння планувати свою навчальну діяльність; – знання про інформацію та інформаційні технології; – знання норм, що регламентують використання інтелектуальної власності; – підвищення інформаційної культури.
програмно-методичний	діяльнісно-технологічний	<ul style="list-style-type: none"> – знання структури різноманітних джерел інформації як у паперовому так і електронному вигляді; – вміння самостійно здобувати достовірну, особистісно-значущу інформацію з будь-яких інформаційних джерел за найкоротший час; – знання новітніх технологій обробки інформації; – здатність проводити аналітико-синтетичну переробку інформації; – вміння репрезентувати результати власної діяльності.
комунікаційний	оцінно-рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення важливості міжособистісного професійного спілкування; – забезпечення оперативного доступу до інформації на відстані; – здійснення освітніх наукових комунікацій; – проведення самоконтролю, самоаналізу.

Таким чином, освітнє середовище вищого навчального закладу ми можемо розглядати як ефективний засіб формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців, оскільки різноманітність і структурованість освітніх ресурсів дозволяють використовувати різні форми організації роботи студентів, стимулювати їх участь у позанавчальній роботі,

спонукати студента до аналітичної діяльності, використовувати інформаційно-комунікаційні технології.

Отже, сучасні форми та засоби організації навчального процесу в освітньому середовищі вищого навчального закладу, завдяки збільшенню наочності представлення матеріалу, забезпечують високу ефективність аудиторної та позааудиторної роботи студентів. Крім того у студентів формується відповідальність за виконану роботу, творчий підхід під час прийняття відповідних рішень, підвищується пізнавальна і творча активність та формуються наступні компетенції, що є складовими інформаційно-аналітичної компетентності:

- 1) уміння ставити мету і знаходити шляхи її досягнення;
- 2) уміння визначати об'єкт, предмет і завдання дослідження;
- 3) уміння самостійно здобувати особистісно-значущу інформацію за найкоротший час з різноманітних джерел для задоволення інформаційної потреби;
- 4) уміння аналізувати, обробляти, використовувати інформацію для вирішення поставлених завдань;
- 5) знати норми, що регламентують використання інтелектуальної власності;
- 6) уміння презентувати результати власної діяльності.

Висновки. Таким чином, освітнє середовище вищого навчального закладу має потужний потенціал для формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів, оскільки надає необмежені можливості пошуку потрібної навчальної інформації для виконання самостійної роботи, підготовки до семінарів, доповідей, написання рефератів та інше, отже, формує уміння працювати, аналізувати та оцінювати інформацію. Однак, це буде реалізовано повною мірою тільки в тому випадку, коли навчання буде орієнтуватися на інноваційну модель, найважливішими характеристиками якої є особистісно-орієнтована спрямованість, установка на розвиток творчих здібностей студентів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артюхина А.И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен: Монография. – Волгоград: изд-во ВолГМУ, 2006. – 237с.
2. Белякова Е.Г. Социокультурное информационное пространство образования в контексте проблемы формирования личности / Е.Г. Белякова, И.Г. Захарова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 5. – С. 11-17.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Габа І.М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості / І.М. Габа // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2011. – Т. XIII. – Ч. 6. – С. 74-82.
5. Горбунова Н.В. Информационно-образовательная среда вуза как средство формирования информационной компетентности студентов / Н.В. Горбунова // Вестник Ишимского государственного педагогического института им. П.П. Ершова. – 2012. – № 6. – С. 50-54.
6. Драгнев Ю.В. Інформаційно-навчальне середовище як чинник професійного розвитку майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору / Ю.В. Драгнев // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2011. – №1. – С. 94-99.
7. Казакова К.С. Образовательная среда: основные исследовательские подходы / К.С. Казакова // Труды Кольского научного центра РАН. – 2011. – № 6. – С. 65-71.
8. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1997. – 944 с.
9. Полякова Г.В. Информационная образовательная среда: сущность, содержание, функционирование / Г.В. Полякова // Вестник Московской государственной академии делового администрирования. Серия: Философские, социальные и естественные науки. – 2010. – № 5. – С. 137-143.
10. Ракитина И.А. Информационные поля в учебной деятельности / И.А. Ракитина, В.Ю. Лыскова // Информатика и образование. – 1999. – № 11. – С. 19-26.
11. Скибицкий Э.Г. О соотношении понятий «информационно-образовательное пространство» и «информационно-образовательная среда» / Э.Г. Скибицкий, О.В. Артюшкин // Сибирский педагогический журнал. – 2007. – № 14. – С. 186-196.
12. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика [Текст] / А.В. Хуторской. – М.: Академия, 2008. – 256 с.
13. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лобач Наталія В'ячеславівна – викладач кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава.
Коло наукових інтересів: методика навчання медичної інформатики.